

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ-КОНТРАБАНДИСТА**CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF A PERSON-SMUGGLER**

Чумаченко В.Ю., студентка III курсу юридичного факультету

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Осипенко І.П., старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

У статті досліджено основні аспекти криміналістичної характеристики особи-контрабандиста. Зазначено про те, що контрабанда як соціальне явище має давню історію і, по суті, є нічим іншим, як діяльністю окремих осіб або груп, які займаються незаконним ввезенням або вивезенням певних товарів і цінностей з метою матеріальної вигоди чи інших цілей.

Кримінальні угруповання активно займаються незаконним переміщенням різних предметів через митний кордон України, таких як культурні цінності, отруйні, сильнотоксичні, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси, частини вогнепальної нарізної зброї та спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Це стало одним із шляхів швидкого збагачення. Контрабанда та порушення митних правил в Україні є головним чинником дестабілізації зовнішньої політики держави, що має негативний вплив на розвиток національної економіки та її галузей. Українське законодавство передбачає вжиття рішучих заходів для ефективної боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил на кордоні України, а також створення умов, що не дозволяють незаконним товарам бути перевезеними, зберігатися та продаватися на внутрішньому ринку України. Об'єктом розгляду в даній статті є особа-контрабандист, котрий є багаторівневим феноменом та який характеризується соціально-демографічними властивостями в умовах свободи волевиявлення. Метою дослідження є поглиблене теоретичне вивчення поняття криміналістичної характеристики особи-контрабандиста, вивчення особи-контрабандиста як складової кримінологічної характеристики й висвітлення більш широкого спектру питань, що не належать до типологічних, а розкривають і соціально-психологічні риси особи. Від рівня наукового пізнання особи-контрабандиста значною мірою залежить результат боротьби з різноманітними видами кримінальних правопорушень.

Як висновок, наголошено на тому, що аналіз стану боротьби з контрабандою свідчить про те, що пов'язані з нею негативні явища продовжуються, набувають більш виточених і організаційних форм, завдають значної шкоди економіці України, суттєво змінюють криміногенну ситуацію в країні, а в деяких випадках, навіть загрожують життю і здоров'ю громадян. В подальшому варто детальніше приділити увагу вивченню особи-контрабандиста саме з криміналістичної точки зору.

Ключові слова: контрабанда, особа-контрабандист, вік, стать, митний контроль.

The article examines the main aspects of the forensic characteristics of a person-smuggler. It is noted that smuggling as a social phenomenon has a long history and, in fact, is nothing more than the activity of individuals or groups engaged in the illegal import or export of certain goods and valuables for material gain or other purposes.

Criminal groups are actively engaged in the illegal movement of various objects across the customs border of Ukraine, such as cultural values, poisonous, powerful, explosive substances, radioactive materials, weapons or ammunition, parts of firearms and rifled weapons, and special technical means of secretly obtaining information. It became one of the ways to get rich quickly. Smuggling and violations of customs rules in Ukraine are the main factor in destabilizing the state's foreign policy, which has a negative impact on the development of the national economy and its industries. Ukrainian legislation provides for taking decisive measures to effectively combat smuggling and violations of customs rules at the border of Ukraine, as well as creating conditions that prevent illegal goods from being transported, stored and sold on the domestic market of Ukraine. The object of consideration in this article is a person-smuggler, who is a multi-level phenomenon and is characterized by socio-demographic properties in the conditions of freedom of expression. The purpose of the research is an in-depth theoretical study of the concept of the criminalistic characteristics of a smuggler, the study of a smuggler as a component of criminological characteristics, and the coverage of a wider range of issues that do not belong to typological ones, but also reveal social and psychological features of a person. The result of combating various types of criminal offenses largely depends on the level of scientific knowledge of the smuggler.

As a conclusion, it is emphasized that the analysis of the state of the fight against smuggling shows that the negative phenomena associated with it continue, acquire more sophisticated and organizational forms, cause significant damage to the economy of Ukraine, significantly change the criminogenic situation in the country, and in some cases, even threaten the life and health of citizens. In the future, it is worth paying more attention to the study of the person-smuggler from the forensic point of view.

Key words: smuggling, person-smuggler, age, gender, customs control.

Постановка проблеми. Останнім часом ситуація, що склалася у зовнішньоекономічній сфері країни, пов'язана з незаконним переміщенням через митний кордон предметів, стає все більш неконтрольованою. Такий стан речей можна пояснити низкою факторів: недосконалістю системи заходів протидії цьому явищу, корумпованістю митних органів, недосконалістю законодавчої бази.

Діючий Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за контрабанду, ґрунтуючись не на механізмі уніфікації відповідальності, а точково реагуючи на загрози, що виникають внаслідок незаконного митного обігу предметів, що визначають особливі умови їхнього переміщення через кордон. Відтак, дослідження криміналістичної характеристики особи-контрабандиста є актуальним питанням.

Контрабанда як явище виникла ще в давнину. Її розвиток нерозривно пов'язаний зі становленням державності: встановленням державних кордонів, розвитком економіки, зовнішньої та внутрішньої торгівлі, розвитком митної справи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню криміналістичної характеристики особи-контрабандиста були присвячені праці таких вчених як: О. В. Бишовець, М. А. Погорельський, Д. В. Сергєєва В.Д. Ларичева, Т.А. Пазинич, Г.М. Спіріна, П. А. Горбаченко, С.Ю. Шарова, І.О. Доброрез, Г.В. Кириченко та інші.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, розвиток контрабанди, на нашу думку, зумовлений встановленням державного контролю за зовнішньоекономічними зв'язками та запровадженням митних зборів.

Природно, в усі часи були люди, які намагалися не платити мита, а також вивозити товари та інші предмети, заборонені до вивезення з держави. Контроль за переміщенням товарів у формі митниці, у свою чергу, спонукав до винаходу нових способів переміщення товарів і предметів – з приховуванням від митного контролю або поза митним контролем.

Протягом століть митниця була і залишається одним із чинників державності та незалежності країни, яскра-

вим свідченням владного та фінансового суверенітету [3, с. 175].

Мета статті полягає у спробі визначити поняття криміналістичної характеристики особи-контрабандиста, дослідити кримінологічний портрет особи-контрабандиста, проаналізувати особу-контрабандиста як складову кримінологічної характеристики й висвітлити більш широкий спектр питань.

Основною функцією в його діяльності було стягнення мита та виявлення контрабанди. Вже в давнину існували міждержавні відносини, контроль за якими, до речі, був одним із джерел поповнення державної скарбниці. Як відомо, одним із перших митників був Матвій, який збирав податки для імперського Риму.

Загалом такий розвиток державної діяльності, який ми зараз називаємо митною справою, з'явився майже одночасно з виникненням держави і нерозривно пов'язаний із розглядом кримінальним правопорушенням – контрабандою.

Контрабанда як соціальне явище має давню історію і, по суті, є нічим іншим, як діяльністю окремих осіб або груп, які займаються незаконним ввезенням або вивезенням певних товарів і цінностей з метою матеріальної вигоди чи інших цілей.

Нині контрабанда набула масштабів масового негативного явища, яке несе реальну загрозу економічним інтересам суспільства та держави. Слід зазначити, що найчастіше воно здійснюється організованими, стійкими, згуртованими злочинними групами та співтовариствами [4, с. 88].

Криміналістична характеристика особи-контрабандиста може включати такі елементи:

– Профіль особи-контрабандиста: Вік, стать, освіта, професія, місце проживання, рівень доходів і т.д.

– Мотивація: Що привело особу до контрабанди? Чи була це фінансова потреба або бажання заробити швидкі гроші, або можливо, це була любов до ризику?

– Організація діяльності: Як особа займається контрабандою? Чи вона працює самостійно, або має партнерів і співробітників? Які мережі контрабанди вона використовує?

– Способи контрабанди: Які товари особа контрабандує? Як вона їх транспортує? Як вона ухиляється від митного контролю?

– Контакти зі злочинним світом: Чи має особа зв'язки зі злочинними організаціями, які займаються контрабандою? Чи бере вона участь в інших кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з контрабандою, таких як торгівля людьми, наркотиками або зброєю?

– Кримінальна історія: Чи була особа раніше затримана за контрабанду або інші кримінальні правопорушення? Які були наслідки цих затримань?

– Спосіб життя: Як особа використовує отримані від контрабанди гроші? Чи змінилося її життя після початку контрабандної діяльності?

Ці характеристики можуть допомогти правоохоронним органам створити портрет особи-контрабандиста та знайти шляхи для її виявлення та затримання.

У вивченні осіб, які незаконно пересувають речі через митний кордон, можна виділити декілька груп залежно від їх мотиваційної спрямованості. Перша група складається з осіб, які відносяться зневажливо до людської особистості та її благ. Друга група має корисно-приватновласницьку тенденцію та злочинну орієнтацію. Третя група характеризується безвідповідальним ставленням до своїх обов'язків, четверта – політичною орієнтацією, а п'ята – змушеною орієнтацією на задоволення елементарних життєвих потреб. Контрабандисти можуть бути класифіковані залежно від стійкості та глибини їхньої мотиваційної спрямованості на випадкових, ситуаційних, нестійких, злісних та особливо небезпечних. У більшості

випадків, мотиваційна спрямованість контрабандистів полягає у власній користі [6, с. 81–83].

За останні роки криміналістична характеристика кримінальних правопорушень посіла належне місце у науці і практичній діяльності. Даний термін широко використовується в теоретичній, методичній та навчальній літературі. Криміналістична характеристика контрабанди – це узагальнена, інформаційна модель (графічна й описова), що являє собою систематизований опис типових криміналістично значущих ознак контрабанди, які мають суттєве значення для її виявлення, розкриття та розслідування.

За висновками М. В. Салтевського, більшість авторів виділяють елементи, які можна звести до чотирьох основних: а) предмет безпосереднього замаху; б) спосіб вчинення кримінального правопорушення в його широкому розумінні; в) «слідова картина» в її широкій інтерпретації; г) особа-контрабандиста [1, с. 287].

Суб'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, зокрема і та, що користується правом дипломатичного імунітету. Вивчення особи-контрабандиста необхідно для того, щоб зрозуміти причини скоєння кримінального правопорушення цією особою, і для того, щоб дослідити причини індивідуальної злочинної поведінки в абстрактно-науковому плані та причини злочинності загалом [2, с. 53].

Узагальнення практики з цього питання показує, що контрабанда належить до розряду «чоловічих кримінальних правопорушень», оскільки переважна їх кількість вчиняється чоловіками (71.8%). Проте останнім часом намітилася тенденція зміни такого становища в плані зростання кількості осіб жіночої статі, які здійснили контрабанду [5, с.230].

У більшості випадків жінки скоюють контрабанду ювелірних виробів, наркотиків із приховуванням від митного контролю шляхом використання місць, що утруднюють їх виявлення (нижньої білизни, сумочок, спеціально пристосованих панчіх, прикрас для волосся, одягу та взуття) [7, с. 85].

Так, «злочинність жінок відрізняється від злочинності чоловіків своїми масштабами, характером кримінального правопорушення та їх наслідками, засобами та знаряддями здійснення, сферою, в якій вони мають місце, роллю, яку виконують жінки, вибором жертви злочинного посягання, впливом на правопорушення сімейно-побутових чи супутніх обставин тощо. Жінка є берегинею домашнього вогнища, саме вона впливає на поведінку чоловіка та виховання дітей, переважно вона визначає відносини в родині. Тому без перебільшення можна сказати, що залучення жінки до злочинної діяльності та поширеність жіночої злочинності впливає на моральний стан суспільства суттєвіше, ніж поширення чоловічої злочинності. Саме тому можна погодитися із думкою про те, що показник злочинності серед жінок є своєрідним індикатором здоров'я суспільного життя» [8, с. 138].

Також жіноча злочинність відрізняється від чоловічої деякими якісними показниками. Г.В. Кириченко виділяє «дві сфери суспільного життя, де жіноча кримінальна активність виявляється найчіткіше. По-перше, це сфера побуту, де жінок штовхають на вчинення кримінального правопорушення негативні обставини сімейно-шлюбних, родинних і сусідських стосунків. У цій сфері жінки здебільшого вчиняють такі насильницькі кримінальні правопорушення: вбивство, у тому числі своєї новонародженої дитини, нанесення тілесних ушкоджень і хуліганство. По-друге, це сфера, де жінка виконує свої професійні функції, передусім такі, які пов'язані з можливістю вільного доступу до матеріальних цінностей. У цій сфері жінки найчастіше вчиняють корисливі кримінальні правопорушення» [9, с. 236].

Проте дуже рідко зустрічаються випадки вчинення жінками контрабанди зброї, боєприпасів, радіоактивних, вибухових речовин, а також приховування з використан-

ням виготовлених тайників, що більш характерно для чоловіків. Вивчення даних, що характеризують осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення шляхом приховування від митного контролю або переміщення через митний кордон України, дозволяє виділити ряд ознак, що визначають портрет контрабандиста.

Сучасний чоловік-контрабандист: вік – до 40 років, має середню або вищу освіту, непрацюючий, володіє знаннями про специфіку митного контролю та способи вчинення і приховування контрабанди, комунікабельний, енергійний, готовий піти на ризик, вчиняє контрабанду переважно з корисливою метою; при проходженні митного контролю, як правило, викриває себе неприродною поведінкою, невпевненістю у відповідях, рухах, емоційною збудженістю та ін.

Сучасна жінка-контрабандистка: вік – до 40 років, має середню або вищу освіту, заміжня, має одну дитину або більше, переважно переміщує через кордон іноземну валюту, продовольчі і промислові товари, наркотики, ювелірні вироби; старанно приховує контрабанду в одязі, взутті, нижній білизні, у прикрасах для волосся, сумочках, серед інших предметів, на власному тілі та ін.; часто приваблива, добре одягнена, як правило, під час проходження митного контролю виявляє знервованість, дратівливість, нечіткість та невпевненість у відповідях тощо.

Отже, особа, яка займається контрабандою, є одним з важливих елементів криміналістичного профілювання.

Конкретний зміст цього елемента залежить від специфічних особистісних рис, які є характерними для контрабандистів, і є значущими для успішного розслідування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, на підставі викладеного вище можна зробити такі узагальнення. Аналіз стану боротьби з контрабандою свідчить про те, що пов'язані з нею негативні явища продовжуються, набувають більш виточених і організаційних форм, завдають значної шкоди економіці України, суттєво змінюють криміногенну ситуацію в країні, а в деяких випадках, навіть загрожують життю і здоров'ю громадян. У криміналістичному дослідженні особи-контрабандиста, значну роль відіграють три конкретні напрямки: а) розуміння та урахування особистих характеристик поведінки контрабандистів митниками, що допомагає у виявленні культурних цінностей, що перебувають у контрабанді під час проведення митного контролю; б) збір інформації про особу, зокрема в разі виявлення предметів контрабанди на місці кримінального правопорушення, а також під час переміщення предметів через передачу або отримання їх у тасмних місцях; в) збір та перевірка відомостей про підозрювану особу, яка вже відома слідству, з метою докладної криміналістичної оцінки. В подальшому варто детальніше приділити увагу вивченню кримінального правопорушення-контрабанда саме з криміналістичної точки зору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Салтевський М. В. Криміналістична характеристика: структура, елементи. Спеціалізований курс криміналістики: підручник. Київ, 1987. 310 с.
2. Шевчук В. М. Основи методики розслідування контрабанди: навч. посібник. Харків: Нац. юрид. академія України, 2001. 49 с.
3. Паламарчук Г.В., Орловська Н.А. Контрабанда в кримінологічному та кримінально-правовому вимірах. *Науковий вісник Сіверщини*. 2017. Вип. № 2. С. 174–180.
4. Шепітько В.Ю., Журавель В.А., Коновалова В.О. Криміналістика: підручник : у 2 т. Харків : *Право*, 2019. Т. 2, 328 с.
5. Бишовець О. В., Погорецький М. А., Сергеева Д. В Особливості розслідування контрабанди. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. Київ : *Алерта*, 2015. С. 228–246.
6. Фурман Я. В. Основи методики розслідування контрабанди культурних цінностей : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2009. 235 с.
7. Горбаченко П. А. Кримінологічний портрет особи злочинця, винної у скоєнні контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 36(2). С. 84–88.
8. Доброрез І.О. Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 242 с.
9. Кириченко Г.В. Кримінологічна характеристика особи, яка вчинила контрабанду наркотичних засобів і психотропних речовин. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1. С. 232–237.